

جغرافیای اقتصادی ایران

(کشاورزی، صنعت، خدمات)

تألیف:

دکتر سید حسن مطیعی لنگرودی

استاد دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران

مطبعی لنگرودی، حسن.

جغرافیای اقتصادی ایران (کشاورزی، صنعت، خدمات) / تألیف حسن مطبعی لنگرودی؛ مشهد،
جهاد دانشگاهی مشهد، ۱۳۹۰.

۳۸۴ ص. : مصور، جدول، نمودار. (انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد؛ ۴۲۹: علوم انسانی؛ ۶۲).
ISBN 964-324-237-4

کتابنامه. ص. [۳۶۹] - ۳۸۳.

۱. ایران -- اوضاع اقتصادی. ۲. کشاورزی -- ایران -- جنبه‌های اقتصادی. ۳. ایران -- جمعیت.
۴. ایران -- صنایع -- جنبه‌های اقتصادی. الف. جهاد دانشگاهی مشهد. ب. عنوان.

۳۳۰ / ۹۵۵

HC ۴۷۵ / م ۵۸ ج ۷۲

انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد

مشهد میدان آزادی، پردیس دانشگاه فردوسی، سازمان مرکزی جهاد دانشگاهی مشهد

ص. پ. ۱۳۷۶ - ۹۱۷۷۵ تلفن ۳۸۸۳۲۳۶۷ مرکز پخش ۳۸۸۴۲۲۳۰

فروشگاه یک: ۳۸۴۱۸۰۷۰ فروشگاه دو: ۳۸۸۲۹۵۸۹ فروشگاه سه: ۳۸۴۰۳۴۶۳

www.jdmpress.com info@jdmpress.com

جغرافیای اقتصادی ایران

(کشاورزی، صنعت، خدمات)

تألیف: دکتر حسن مطبعی لنگرودی

حروفچینی: واژگان خرد / چاپ و صحافی نیکو

چاپ پنجم، زمستان ۱۳۹۸ / ۵۰۰ نسخه / شماره نشر ۴۲۹

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۳۲۴-۲۳۷-۴ ISBN: 978-964-324-237-4

کلیه حقوق نشر برای ناشر محفوظ است.

قیمت: ۴۱۰/۰۰۰ ریال

به نام خداوند جان و خرد

کتاب بزرگترین دستاورد فرهنگی بشر است. دانش بشری مدیون هزاران هزار کتابی است که در طول تاریخ با رنج و تلاش فراوان گرد آمده‌اند. کتاب تداوم معرفت علمی انسان است که سرانجام به تراکم دانش و بروز دگرگونی‌های تمدنی می‌انجامد.

جهاد دانشگاهی مشهد بر این باور است که نخستین گام در راه بهبود ساختارهای اقتصادی-اجتماعی و توسعه کشور، دستیابی به تازه‌های دانش و نشر یافته‌های پژوهشگران است. کتاب حاضر چهارصد و بیست و نهمین اثری است که با همین رویکرد منتشر می‌شود. رهنمودهای خوانندگان فرهیخته می‌تواند ما را در ارتقای سطح کیفی و کمی این آثار یاری نماید.

انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد

تقدیم به:

همسرم؛

پسرم؛ دکتر مازیار مطیعی لنگرودی

پسرم؛ دکتر روزبه مطیعی لنگرودی

به پاس تمامی تلاش‌ها و کوشش‌ها.

فهرست

پیشگفتار	۹
مقدمه	۱۳
فصل ۱ جغرافیای اقتصادی (کلیات).....	۱۷
مقدمه	۱۷
۱-۱ تعاریف و مفاهیم جغرافیای اقتصادی	۱۸
۱-۲ زیربخش‌های جغرافیای اقتصادی	۱۹
۱-۳ موقع جغرافیایی ایران	۲۶
۱-۳-۱ موقع ریاضی	۲۶
۱-۳-۲ موقع نسبی	۲۶
نتیجه	۲۸
فصل ۲ کشاورزی ایران.....	۲۹
مقدمه	۲۹
۲-۱ سابقه کشاورزی در ایران	۳۰
۲-۲ اهمیت کشاورزی در اقتصاد ایران.....	۳۷
۲-۲-۱ اشتغال‌زایی بخش کشاورزی در ایران	۳۷
۲-۲-۲ سهم کشاورزی در تولید ناخالص ملی	۴۰
۲-۲-۳ تأمین نیازهای مصرفی جمعیت کشور.....	۴۳
۲-۲-۴ کسب پشتوانه ارزی برای کشور	۴۴
۲-۳ توان‌های محیط طبیعی ایران در تولید محصولات کشاورزی	۴۶
۲-۳-۱ خاک	۴۶
۲-۳-۲ منابع آب	۶۰
۲-۳-۳ جنگل و مرتع	۶۸
۲-۴ تولیدات کشاورزی ایران	۷۷

۷۸.....	۲-۴-۱ تولیدات زراعی.....
۱۰۴.....	۲-۴-۲ تولیدات باغی.....
۱۱۲.....	۲-۴-۳ دام و طیور.....
۱۱۷.....	۲-۴-۴ شیلات.....
۱۲۰.....	۲-۴-۵ زنبورداری.....
۱۲۱.....	۲-۴-۶ پرورش کرم ابریشم.....
۱۲۲.....	۲-۴-۷ ارزش اقتصادی تولیدات کشاورزی.....
۱۲۳.....	۲-۵ صادرات و واردات محصولات کشاورزی.....
۱۲۵.....	۲-۶ قطب‌های کشاورزی در ایران.....
۱۲۹.....	۲-۷ مسائل کشاورزی ایران.....
۱۳۰.....	۲-۷-۱ سرمایه‌گذاری در کشاورزی ایران.....
۱۳۴.....	۲-۷-۲ بازار محصولات کشاورزی ایران.....
۱۳۷.....	۲-۷-۳ مکانیزاسیون کشاورزی در ایران.....
۱۳۹.....	۲-۷-۴ راه و حمل‌ونقل در نواحی کشاورزی.....
۱۴۰.....	۲-۷-۵ اعتبارات بخش کشاورزی.....
۱۴۱.....	۲-۷-۶ میزان کار شاغلان بخش کشاورزی.....
۱۴۲.....	۲-۷-۷ ترکیب دو بخش صنعت و کشاورزی.....
۱۴۴.....	۲-۸ جهت‌گیری‌ها و آینده‌نگری بخش کشاورزی ایران.....
۱۴۶.....	نتیجه.....

فصل ۳ صنایع ایران..... ۱۵۱

۱۵۱.....	مقدمه.....
۱۵۲.....	۳-۱ تاریخچه صنعت در ایران.....
۱۶۴.....	۳-۲ ویژگی‌ها و توان‌های جغرافیایی ایران از دیدگاه توسعه صنعتی.....
۱۶۶.....	۳-۲-۱ نیروی انسانی مورد نیاز صنایع.....
۱۶۹.....	۳-۲-۲ تأمین سرمایه مورد نیاز صنایع.....
۱۷۳.....	۳-۲-۳ بازاریابی برای تولیدات صنعتی.....
۱۷۷.....	۳-۲-۴ مواد اولیه و منابع معدنی.....
۱۹۰.....	۳-۲-۵ انرژی.....
۲۰۵.....	اهداف کلی و راهبردهای کلان توسعه بخش برق در برنامه چهارم توسعه.....
۲۰۶.....	۳-۲-۶ جهت‌دهی و حمایت‌های دولتی.....
۲۰۸.....	۳-۳ روند توسعه صنعتی و ارزش اقتصادی صنایع ایران.....

فهرست ۷

۲۰۸	۳-۳-۱ استراتژی توسعه صنعتی
۲۱۳	۳-۳-۲ ارزش اقتصادی صنایع ایران
۲۲۷	۳-۴ جغرافیای صنعتی ایران
۲۲۸	۳-۴-۱ صنایع استخراجی، نفت و گاز و پتروشیمی
۲۴۱	۳-۴-۲ صنایع کارخانه‌ای و کارگاهی
۲۵۲	۳-۴-۳ هنرهای سنتی ایران (صنایع دستی ایران)
۲۷۰	خلاصه
۲۷۱	۳-۴-۴ توزیع فضایی فعالیت‌های صنعتی در نواحی روستایی
۲۷۶	۳-۵ قطب‌های صنعتی ایران و مسائل و مشکلات آن‌ها
۲۷۶	۳-۵-۱ قطب‌های صنعتی ایران
۲۸۰	۳-۵-۲ مشکلات زیست‌محیطی قطب‌های صنعتی
۲۸۹	۳-۵-۳ سند چشم‌انداز بخش صنعت و سیاست‌های کلی در برنامه‌های توسعه

فصل ۴ خدمات ایران ۲۹۳

۲۹۳	مقدمه
۲۹۴	۴-۱ درآمد و اشتغال بخش کشاورزی
۲۹۷	۴-۲ انواع خدمات
۲۹۷	۴-۲-۱ آموزش و پرورش
۳۰۸	۴-۲-۲ بهداشت و درمان
۳۱۳	۴-۲-۳ ارتباطات و مخابرات
۳۱۹	۴-۲-۴ بانکداری
۳۲۶	۴-۲-۵ حمل و نقل
۳۴۶	۴-۲-۶ تجارت و بازرگانی
۳۴۶	۴-۲-۷ گردشگری
۳۶۴	نتیجه
۳۶۸	منابع

پیشگفتار

کارکرد واقعی فضاهای جغرافیایی به‌هنگامی عملی می‌گردد که توان‌های آن فضاها به‌معنی واقعی شناخته شده و بر مبنای یک برنامه‌ریزی منطقی به‌کار گرفته شود. این توان‌ها را از یکسو توان‌های طبیعی حاکم بر مکان و از سوی دیگر توان‌هایی که در سایه کارکرد انسانی، قدرت تولیدی خاص خود را در فضاهای جغرافیایی به‌وجود می‌آورد، تشکیل می‌دهند. جغرافیای اقتصادی در برنامه‌ریزی‌های خود، سعی در به‌کارگیری بهینه از توان‌های تولیدی محیط دارد، که خود مستلزم شناخت کامل فضای جغرافیایی، آگاهی بر قوانین و خواست حکومت‌ها نسبت به برنامه‌ریزی، و نیز آگاهی بر قوانین حاکم بر تکوین و تحول نظام‌های اجتماعی و اقتصادی است. تفاوت‌های منطقه‌ای نیز که عامل ایجاد بهره‌وری‌های گوناگون فضایی می‌شوند، متأثر از چندگانگی پارامترهای طبیعی و انسانی حاکم بر فضاهای متفاوت می‌باشند. با نگرشی در موقعیت طبیعی و انسانی کشور ایران، می‌توان به این تفاوت‌ها پی‌برد. زیرا یکی از دلایل وجود عملکردهای متفاوت فضاهای اقتصادی در هریک از نواحی ایران، وجود تفاوت‌های طبیعی و انسانی بین نواحی است، به‌طوری‌که از نظر اقلیمی، منابع آب و اشکال ناهمواری‌ها از یکسو، سطح سواد و مهارت نیروی انسانی و قدرت سرمایه‌گذاری‌ها از سوی دیگر، تفاوت‌های شدید بین فضایی در جای‌جای ایران مشاهده می‌شود.

این کتاب که سعی در شناساندن توان‌های فضای اقتصادی ایران دارد، به‌عواملی که در ایجاد این توان‌ها مؤثرند، پرداخته است. لذا در بخش‌هایی از کتاب به منابع آب و خاک توجه شده‌است. دلیل پردازش به این منابع، نقش و اهمیت منابع آب و خاک در بسترسازی فعالیت‌های اقتصادی و نمایش قدرت تولیدی مکان‌ها می‌باشد. حتی در سرزمین‌های پیشرفته، قدرت تولیدی انسان، متأثر از این پارامترهاست. زیرا امروزه پیشرفته‌ترین کشاورز در محیطی که از نظر منابع آب و خاک با مشکل مواجه است، موفقیتی در تولید ندارد. درحالی‌که در مواردی انسان‌ها بر جبر محیط طبیعی فائق آمده‌اند، ولی این عمل برای هر انسان و جامعه‌ای عملی نگردیده‌است. علاوه بر آن، این توفیق در جوامع پیشرفته نیز همراه با هزینه‌های فراوان است، که در صورت وجود منابع آب و خاک مساعد، هزینه‌های تولید کاهش یافته و تولید را مقرون به‌صرفه و اقتصادی می‌گرداند، روندی که در بهره‌وری‌های اقتصادی به‌شدت مورد توجه می‌باشد.

تفاوت‌های فضایی سبب می‌گردد تا در هر فضای جغرافیایی، تولید و مصرف به‌گونه‌ای شکل گیرد. این شکل‌گیری اگر با برنامه‌ریزی همراه باشد، مسلماً کارکرد مطلوبی را به‌دنبال خواهد داشت. ولی چنانچه در بهره‌وری از منابع، جهت‌دهی‌های کافی منظور نگردد، علاوه‌براین که رفاهیتی در سطح جامعه به‌وجود نخواهد آمد، بلکه تخریب و هرزروی منابع را نیز به‌همراه خواهد داشت. به‌این‌لحاظ است که در جغرافیای اقتصادی، شناخت و بهره‌وری بهینه از منابع محیطی، از اهمیت بسیار برخوردار است.

تمامی عناصری که برای رفع نیازهای جوامع انسانی مورد استفاده قرار می‌گیرند، منابع نامیده می‌شوند. نظیر؛ زمین، آب، معادن، نیروی انسانی و سرمایه مادی و فیزیکی، که هر یک به‌گونه‌ای در تولید بسیار مؤثرند. لذا در این کتاب سعی شده‌است که در بخش‌های مختلف، از هر یک از این منابع که در تولید و بهره‌وری اقتصادی سرزمین ایران تأثیرگذار می‌باشند، مباحثی مطرح گردد. بنابراین، فصل‌های مختلف این کتاب براساس سرفصل درس جغرافیای اقتصادی ایران که در سال ۱۳۸۸ در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به‌تصویب نهایی رسیده و برای اجرا به گروه‌های جغرافیای ایران ابلاغ گردیده، تدوین شده است.

فصل اول کتاب از دو زیرفصل شامل تعاریف و مفاهیم جغرافیای اقتصادی و موقعیت جغرافیایی ایران تشکیل شده‌است. در مبحث مربوط به تعاریف و مفاهیم جغرافیای اقتصادی، تعاریف و زیربخش‌های جغرافیای اقتصادی مطرح گردیده‌است و در مباحث موقع جغرافیایی ایران، موقع ریاضی و موقع نسبی کشور به‌همراه نقشه ارائه شده‌است.

فصل دوم کتاب به کشاورزی ایران اختصاص دارد. در این فصل سابقه کشاورزی در ایران که نقش بسیار پراهمیتی در وضعیت کشاورزی فعلی سرزمین دارد، به‌تفصیل آورده شده‌است. اهمیت کشاورزی در اقتصاد ایران، شامل مطالب مربوط به اشتغال‌زایی بخش کشاورزی، سهم کشاورزی در تولید ناخالص داخلی، تأمین نیازهای مصرفی جمعیت و نیز کسب پشتوانه ارزی برای کشور می‌باشد که با استفاده از داده‌های آماری به‌روز داده‌ها پردازش شده‌است. مبحث بسیار تأثیرگذار در کشاورزی ایران، توان‌های محیط طبیعی کشور در تولید محصولات کشاورزی است که مهمترین منبع این توان‌ها، شامل انواع خاک‌ها و طبقه‌بندی و استعداد خاک‌های ایران و نیز مسائل و مشکلات اراضی کشاورزی ایران آورده شده‌است. در این فصل همچنین منابع آب ایران که از عوامل پراهمیت در کشاورزی ایران می‌باشد، با توجه به پراکندگی جغرافیایی منابع آب و روند بهره‌برداری از آن مطلب ارائه شده‌است. از دیگر توان‌های محیط طبیعی ایران در بخش کشاورزی، جنگل و مرتع می‌باشد، که به‌لحاظ اقتصادی و اجتماعی در تولید و گذران اوقات فراغت جمعیت مؤثر می‌باشند. لذا در این زمینه با توجه به ویژگی‌های این منابع، بحث شده‌است. یکی از عمده‌ترین مباحث مطرح در کشاورزی، تولیدات این

بخش است که اثرات آن در تمامی شئون زندگی جمعیت به لحاظ اقتصادی و تغذیه‌ای اثربخش می‌باشد. باتوجه به اهمیت این تولیدات، در زمینه مهمترین محصولات کشاورزی ایران، شامل محصولات زراعی، باغی، دام و طیور و ...، و نیز ارزش اقتصادی تولیدات کشاورزی مطالب و داده‌های مورد نیاز ارائه شده است. صادرات و واردات محصولات کشاورزی، قطب‌های کشاورزی در ایران، مسائل کشاورزی ایران در زمینه سرمایه‌گذاری، بازار محصولات کشاورزی، مکانیزاسیون کشاورزی، راه و حمل‌ونقل و اهمیت آن در کشاورزی، اعتبارات و اشتغال در کشاورزی ایران، از جمله سایر مباحث مربوط به کشاورزی است که در این فصل داده‌ها و مطالب لازم مطرح شده است.

فصل سوم کتاب به صنایع ایران می‌پردازد. تاریخچه صنعت در ایران، آغازین این فصل می‌باشد؛ در بخش‌های دیگر، ویژگی‌ها و توان‌های جغرافیایی ایران از دیدگاه توسعه صنعتی را دربر دارد که شامل مباحث نیروی انسانی، سرمایه، بازاریابی، مواد اولیه، انرژی و جهت‌دهی و حمایت‌های دولتی در بخش صنعت است. روند توسعه صنعتی و ارزش اقتصادی صنایع ایران، استراتژی توسعه صنعتی، ارزش اقتصادی صنایع ایران از منظر سهم صنایع در ارزش افزوده فعالیت‌های صنعتی، توان اشتغال‌زایی صنایع ایران، تأمین ارز از طریق صادرات تولیدات صنعتی، و تأمین نیازهای مصرفی جمعیت، از دیگر مباحث این بخش می‌باشد. جغرافیای صنعتی ایران، به پراکندگی جغرافیایی صنایع ذوب‌آهن و فولاد، ذوب مس، مجتمع تولید آلومینیم، صنایع نفت و گاز و پتروشیمی و نیز صنایع کارخانه‌ای و کارگاهی شامل صنایع غذایی، آشامیدنی‌ها و دخانیات، صنایع نساجی، پوشاک و چرم، صنایع چوب و کاغذ، صنایع شیمیایی، صنایع کانی‌های غیر فلزی، صنایع تولید فلزات اساسی، صنایع ماشین‌آلات و صنایع متفرقه را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد. هنرهای سنتی و یا صنایع دستی ایران، از دیگر مباحث فصل سوم کتاب است. در این مبحث ضمن معرفی و بررسی پراکندگی جغرافیایی انواع صنایع دستی ایران، اثرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، توان اشتغال‌زایی و ارزش اقتصادی این صنایع مطرح شده است. مباحث مربوط به توزیع فضایی فعالیت‌های صنعتی در نواحی روستایی، شهرک‌های صنعتی ایران، قطب‌های صنعتی ایران، مشکلات زیست‌محیطی قطب‌های صنعتی، و در انتها، سند چشم‌انداز بخش صنعت و سیاست‌های کلی در برنامه‌های توسعه از دیگر مطالب ارائه شده در این فصل می‌باشد.

فصل چهارم کتاب در زمینه فعالیت‌های خدماتی در ایران می‌باشد. درآمد و اشتغال در بخش خدمات ایران سرآغاز بحث را به خود اختصاص می‌دهد. از مباحث دیگر این فصل، انواع فعالیت‌های خدماتی در زیربخش‌های آموزش و پرورش، تاریخچه آموزش و پرورش در ایران، تعریف و انواع آموزش و نظام‌های آموزشی، بهداشت و درمان و پراکندگی جغرافیایی انواع امکانات بهداشتی و درمانی در ایران، ارتباطات و مخابرات و روند توسعه‌ای این امکانات در فضاهای شهری و روستایی و نیز

زمینه‌های توسعه‌ای آن، امور مالی و بانکداری از نظر تاریخیچه رشد و توسعه آن در ایران، اشتغال و ظرفیت‌های اعتباری، حمل‌ونقل و راه در شبکه‌های راه‌های جاده‌ای، راه‌های آهن، راه‌های آبی، کشتیرانی و بندر، و حمل‌ونقل هوایی، تجارت و بازرگانی، بازار، خرده‌فروشی و عمده‌فروشی و نیز تجارت الکترونیکی و گردشگری در ایران می‌باشند که با استفاده از داده‌های لازم، مطالب در حد حجم کتاب ارائه شده‌است.

این کتاب برگرفته از دو کتاب جغرافیای اقتصادی ایران (کشاورزی و صنایع) نگارنده می‌باشد که در سال‌های گذشته به‌لحاظ استقبال اساتید محترم و دانشجویان عزیز، برای چندمین بار توسط انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد منتشر شده‌است. با توجه به این‌که در برنامه جدید درسی رشته جغرافیا، دو درس جغرافیای اقتصادی ایران به‌صورت یک درس ارائه می‌شود، و نیز کتاب‌های قبلی بیش از پنج سال از انتشار اولیه آن‌ها گذشته و نیاز به بررسی مجدد داشته‌اند، ایجاد تغییرات اساسی و نیز ارائه فصل مربوط به خدمات برای کتاب جغرافیای اقتصادی ایران ضروری گردید. این اثر نتیجه حدود سی سال تدریس، آموزش و پژوهش نگارنده در دانشگاه‌های ایران می‌باشد. امیداست که بتوانم از همفکری همکاران محترم در ویرایش‌های بعدی این اثر سود برم. از خانم زهرا قاسم‌زاده دانشجوی بسیار پرتلاش مقطع کارشناسی‌ارشد دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران که برای کسب داده‌های آماری و حروفچینی مطالب به اینجانب کمک نموده‌اند بسیار سپاسگزارم.

دکتر سید حسن مطیعی لنگرودی

استاد دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران

مقدمه

برای رسیدن به توسعه اقتصادی در کشور، باید از تمامی توان‌های اقتصادی در بخش‌های مختلف سود برد. نگرش تک‌بعدی به بخش‌های اقتصادی، عامل عقیم‌ماندن توان‌های محیطی در بهره‌وری از منابع می‌گردد. بنابراین، باید توجه داشت که، توسعه اقتصادی در هر سرزمین، وابسته به کارایی، تلفیق و ترکیب بهینه بین بخش‌های اقتصاد (کشاورزی، صنعت و خدمات)، می‌باشد. اتکا به یک بخش اقتصاد برای شکوفایی و پیشرفت، کاری عبث و بیهوده خواهد بود. کشاورزی رونق نخواهد یافت، مگر آن‌که، صنعت و خدمات امکانات لازم جهت رشد کشاورزی را فراهم آورند. برای پیشرفت کشاورزی، نیاز به پیشرفت صنعت است. زیرا برای گذار از کشاورزی سنتی به کشاورزی پیشرفته که قدرت تأمین نیازهای مصرفی جمعیت را دارا بوده و علاوه‌بر آن برای تأمین درصدی از ارز سرزمین، از قدرت صادراتی کافی برخوردار باشد، به‌کارگیری نهاده‌ها اجتناب‌ناپذیر است. در حالی این امکانات در اختیار بخش کشاورزی قرار می‌گیرد، که سرزمین به رشد کافی در زمینه صنعت رسیده‌باشد. توسعه صنایع ماشین‌آلات کشاورزی، ابزار مورد نیاز بخش کشاورزی را با قیمت مناسب در اختیار این بخش قرار داده و سبب ایجاد حرکت به‌سوی مکانیزاسیون کشاورزی و تحول در این بخش می‌گردد. هرچه بر تعداد مجتمع‌های تولید کود، سم، بذر و ... افزوده گردد، تأمین این نهاده‌ها در بخش کشاورزی با سهولت مواجه گردیده، که خود در رونق کشاورزی مؤثر خواهد بود. پیشرفت صنعت و تکنولوژی سدسازی، کانالیزاسیون، راه‌سازی و حتی تولید وسائط نقلیه، در رونق و پیشرفت کشاورزی مؤثر می‌باشد، زیرا از اقدامات بنیادی و پایه‌ای برای توسعه کشاورزی در ایران، برنامه‌ریزی در جهت ایجاد سد و تأمین آب، راه‌های روستایی و امکانات حمل‌ونقل در بخش کشاورزی است. این برنامه‌ریزی‌ها عملی نخواهد بود، مگر آنکه صنعت از رشد لازم و کافی برخوردار گردد. درصد بسیاری از رونق صادرات محصولات کشاورزی، وابسته به پیشرفت در نگهداری و بسته‌بندی^۱ محصولات کشاورزی است که آن نیز همگام با رشد صنعت، از امکانات و رونق کافی برخوردار می‌گردد.

تحولات ایجادشده در بخش خدمات نیز، وابستگی شدیدی را با بخش صنعت دارا می‌باشد، به‌طوری‌که امروزه کارایی نیروی انسانی در بخش خدمات، با افزایش مواجه گردیده است. درصد

بسیاری از این افزایش، به لحاظ پیشرفت‌های حاصل از توسعه صنعتی در زمینه تأمین ابزار کار برای بخش خدمات است. کارایی‌های به دست آمده در زمینه حمل و نقل، سیستم‌های اداری، تجارت و بازرگانی، آموزشی، بهداشتی و درمانی و غیره، همگام با پیشرفت‌های کسب شده در بخش صنعت می‌باشد. بنابراین، رشد و توسعه صنعتی، سبب و عامل رشد و توسعه در سایر بخش‌های اقتصاد می‌گردد.

باید توجه داشت که افراط و تفریط در هر موردی، خطا و نادرست می‌باشد. یعنی به لحاظ قبول این مطالب، صنعت را موتور توسعه اقتصاد قلمداد کردن و عکس آن نیز، خطا و اشتباه می‌باشد. زیرا توسعه و پیشرفت اقتصادی در سایه کارایی سه بخش اقتصاد عملی است. برای پیشرفت کشاورزی علاوه بر آنکه به نهاده‌های تولیدی در بخش صنعت نیاز می‌باشد، به تحقیقات و مطالعات، آموزش و ترویج، بازاریابی و ... نیاز است که مربوط به بخش خدمات می‌باشند. درصد بسیاری از افزایش راندمان تولید، اصلاح نباتات و ابداع واریته‌های جدید، در سایه تلاش مداوم گروه‌های تحقیقاتی - مربوط به بخش خدمات - امکان‌پذیر است. نوآوری‌ها و ابداعات در بخش صنعت نیز، مدیون کار مداوم محققان و پژوهشگران فعال در نوآوری‌های صنعتی می‌باشد.

کشاورزی پویا و خودکفا، نیازهای مصرفی جمعیت و شاغلان بخش صنعتی و خدماتی را فراهم می‌نماید. چنانچه تولید محصولات کشاورزی با فراوانی مواجه گردد، سبب کاهش قیمت‌ها و تورم در جامعه گردیده، که در رونق اقتصادی بسیار مؤثر است. در سایه افزایش تولید محصولات کشاورزی، زمینه‌های لازم جهت ایجاد صنایع غذایی و نساجی و ... فراهم می‌گردد. رونق کشاورزی افزایش درآمد شاغلان این بخش را در پی داشته که این افزایش درآمد، سبب گسترش بازار و رونق اقتصادی می‌گردد.

کشوری را در جهان نمی‌توان یافت که در یکی از بخش‌های اقتصاد به رشد و توسعه رسیده باشد. در سایه نگرش و کارکرد سیستمی، ترکیب بهینه سه بخش اقتصاد (کشاورزی، صنعت و خدمات)، می‌توان به رشد و توسعه اقتصادی دست یافت. زیرا برای رسیدن به توسعه، رابطه بسیار شدیدی بین سه بخش اقتصاد وجود دارد. به این لحاظ است که کشورهای دنیا را می‌توان به دو گروه، توسعه یافته در سه بخش کشاورزی، صنعتی و خدماتی و یا توسعه نیافته در تمامی این بخش‌ها تقسیم نمود.

نگرشی در روند رسیدن به رشد و توسعه کشورهای پیشرفته، حاکی از آن است که، هیچ‌یک از این کشورها، فقط به یک بخش اقتصاد توجه ننموده، بلکه گرایش به سوی دستیابی به تکنولوژی پیشرفته را مدنظر قرار داده‌اند. اگر کشورهای کره، ژاپن و ...، در تکنولوژی ساخت وسائط نقلیه و لوازم برقی به بالاترین سطح تکنولوژی رسیده‌اند، در زمینه تولید محصولات کشاورزی (برنج، شیر و ...)، نیز بالاترین راندمان تولید را کسب نموده‌اند. یعنی در تولید محصولات کشاورزی نیز به بالاترین سطح

تکنولوژی دست یافته‌اند. بنابراین با کسب تکنولوژی برتر در تمامی بخش‌ها می‌توان زمینه‌های لازم را برای رسیدن به شکوفایی اقتصادی - اجتماعی و رشد و توسعه میسر ساخت. دستیابی به تکنولوژی روز، عملی نمی‌گردد، مگر از طریق نگرش سیستمی به تمامی بخش‌های اقتصاد. بنابراین برای رسیدن به رشد و توسعه اقتصادی - اجتماعی، توجه به تمامی بخش‌های اقتصادی ضروری است.

براساس گزارش سازمان توسعه صنعتی ملل متحد (UNIDO)^۱ یک‌چهارم جمعیت جهان که صاحب تکنولوژی هستند، هشتاد درصد تولید ناخالص ملی جهان را به خود اختصاص داده‌اند. از این آمار می‌توان اهمیت تکنولوژی و تفاوت بین صاحبان تکنولوژی و دیگران را احساس نمود. بنابراین توسعه و پیشرفت یک بخش اقتصاد امکان‌پذیر نمی‌باشد، مگر آنکه سایر بخش‌ها امکانات لازم را برای توسعه آن فراهم نمایند. یعنی تحصیل و کسب تکنولوژی و توسعه منابع انسانی در سه بخش اقتصاد و ترکیب بهینه آن‌ها در ارتباط با توان‌ها و موقعیت مکان جغرافیایی، برای راهیابی به توسعه پایدار.

1. United Nation Industrial Development Organisation.